

**Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің
ізденушісі Бағдат Манабаевтың «6D020600 – Дінтану»
мамандығы бойынша философия ғылымдарының докторы
(PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған диссертациясына
отандық ғылыми кеңесшісі, тарих ғылымдарының докторы,
профессор Әшірбек Құрбанұлы Муминовтың**

ПІКІРІ

Орта ғасырдың рухани өмірінде терең із қалдырған Отырар, Тараз, Ясы, Сығанақ және Исбиджаб сынды Қазақстан қалаларының әлеуметтік өмірі, ондағы дін ғұламаларының рөлін зерттеу – бүгінде ғылыми маңызға ие тақырыптардың бірі. Қазақ халқының руханияты мен мәдениеті жазба мұраларға бай. Аталмыш қалаларда дүниеге келгіп, түрлі салаларды меңгерген қаншама дін ғұламалары мен парасатты тұлғаларымыз бар. Солардың қатарында Исбиджаб қаласынан шыққан дін ғұламасы ‘Али ибн Мұхаммад әл-Исбиджабиде бар. Елімізде алғаш рет Исбиджаб ғұламаларына қатысты зерттеулер жүргізіп, ондағы дін ғұламаларының биографиялық есімдерін атаған – профессор Ә. Дербісалиев еді. Бұл жолды жалғастырып, Исбиджаб зиялыларына қатысты егжей-тегжейлі зерттеу жұмыстарын жүргізуге бел буған, ізденуші Бағдат Манабаев өз еңбегін ұсынып отыр. Диссертант зерттеу жұмысының тақырыбын «Орталық Азия мұсылман құқығы тарихында ‘Али ибн Мұхаммад әл-Исбиджабидің (қайтыс б.ж. 535/1141) орны мен маңыздылығы» деп атаған.

Диссертация тақырыбын зерттеуде біріншіден, тарихи-биографиялық маңыздылығы бар «табақат» және «тараджим» еңбектеріне жүгінген. Екіншіден, Исбиджаб қаласының ғұламасы әл-Исбиджабидің «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» атты еңбегін негізгі дереккөз ретінде қолданған. Үшіншіден, XI-XII ғасырларға тиесілі Самарқан қаласынан табылған «Чакар-Диза» мазарындағы құлпытастар мәтіндерін негізге алып зерттеу жұмыстарын жасаған. Әл-Исбиджабидің өмір сүрген ғасырларына қатысты материалдардың аздығына қарамастан қолжазбаларға терең және тиянақты талдаулар жасай білген. Зерттеу нысанына қатысты ғасырлардағы жайттарды кезеіндерге бөліп қамтуға тырысқан.

Диссертацияның кіріспе бөлімінде ‘Али ибн Мұхаммад әл-Исбиджабидің еңбегінен XI-XII ғасырлардағы Орталық Азия өңіріндегі саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени жағдайларға қатысты деректер келтірген. Аталмыш ғасырлардағы діни саясат астарлары ғұламаның атқарған қызметінің негізінде зерттелген. Әл-Исбиджаби еңбектері толық талданған,

шығармалардың ішінде «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбегі жиналған қолжазба нұсқаларының негізінде зерттелген. Қолжазба нұсқаларының тізімі мен оларға қатысты мәліметтерді рет-ретімен баяндаған. Диссертанттың диссертацияда «Зерттеу тақырыбының өзектілігі», «Тақырыптың зерттелу деңгейі» жайлы жазғандары көңіл толтырарлықтай. «Зерттеудің нысанасы мен пәні», «Зерттеудің дереккөзі» және «Зерттеудің мақсаты мен міндеттері» дұрыс қойылған. Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалықтары бар, жұмыстың жариялануы мен сыннан өтуі сынды, т.б. мәселелерді жазуда алға қойған мақсатының айқындығын көруге болады.

Бірінші тарауда XI-XII ғасырларда Оңтүстік Қазақстан қалаларындағы діни жағдайдың эволюциялық ерекшеліктеріне қатысты сапалы деректер келтірген. Исбиджаб қаласындағы діни жағдай, ондағы ғұламалар ортасы мен әл-Исбиджабидің өмірі мен шығармашылығына қатысты өзіндік ойлары мен айтары бар. Бірінші тарау бойынша ерекше айта кететін жайттарға тоқталатын болсақ: диссертант Исбиджаб ғұламаларына қатысты атрибуция жасаған. Әлемдік қолжазба қорларындағы исбиджабтық ғалымдардың есімдеріне талдау жасаған, қолжазба мәтінінің негізінде Исбиджаб ғұламаларының жеке есімдеріне, лақаптарына және ныспыларына қатысты шешімдерін ұсынып, ғылымда орын алған мәселеге қатысты шатасу салдарын баяндаған.

Осы тараудағы диссертанттың әл-Исбиджабидің ұстаздары мен шәкірттері турасында жазғандары да көңіл аударарлықтай.

Екінші тарау әл-Исбиджабидің ислам құқығы бойынша жазылған ескерткіш шығармасы –«Шарх Мухтасар ат-Тахауи» ға арналған. Бұл диссертациялық жұмыстың өзегі деуге болады. Осы бағытта Сирия, Ирак және Түркия елдеріндегі оннан аса шығарма нұсқаларын жинақтаған. Шығарма нұсқаларына тарихи-филологиялық әдіс пен арнайы шығыс қолжазбаларына қолданылатын палеографиялық және кодикологиялық тәсілдерді пайдалану арқылы ол нұсқаларды көшірген адамдарға «хаттат», нұсқалардың көшірілген биографиялық орындарына, сақталып келген патша сарайлары мен арнайы қорлардың «уақыф» нұсқаларындағы басылған мөрлері мен ондағы жазуларға талдау жүргізген. Осының нәтижесінде қомақты деректерге қол жеткізген. Шығарма нұсқаларының колофон мәліметтерінде салыстыру (муқабала) жұмыстарынан Süleymaniye Devlet Kütüphanesi кітапханасының «Şehid Ali Paşa» қорында 816-нөмірімен сақталған қолжазба нұсқасы, шәйх, имам ‘Ала әд-дин әл-Исбиджабидің өз қолымен жазған түпнұсқасымен салыстыру жұмысын аяқтағанын анықтаған.

Диссертант осы тарауда әл-Исбиджабидің ислам құқығы (фикһ) бойынша жазылған еңбегінің таралу ауқымдылығын ашып көрсеткен.

Диссертант «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбегіне салыстырмалы талдау жасаудың негізінде, әл-Исбиджабидің аталмыш шығармасын жазуда салыстырмалы ислам құқығы бойынша (фикһ әл-муқаран) ханафи ғұламаларының ішінде бірінші болып қолданғанын дәлелдеген.

Жоғарыда айтылған тұжырымдамалардың негізінде, Манабаев Бағдат өзінің диссертациялық жұмысында келтірген ғылыми қорытындылары мен әл-Исбиджаби тұлғасын зерттеуде өзіндік қосқан үлесі бар деп есептеймін.

Отаңдық ғылыми кеңесшісі, тарих ғылымдарының докторы,
профессор Муминов Әшірбек Құрбанұл

Муминов Әшірбек Құрбанұлы

2. Ғ. Мұхитовты
(тегі, аты, әкесінің аты / Ф.И.О.),
қолтаңбасын растаймын: / подпись заверяю
« 15 » 12 20 46 ж.ғ.

